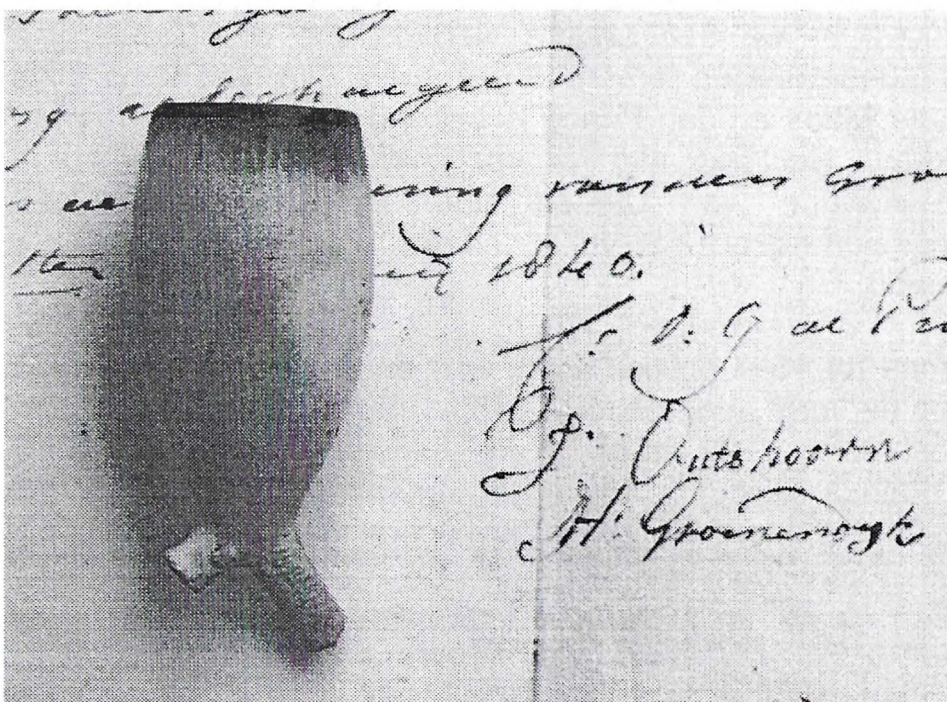

De tabakspijp van Jan Outshoorn

Bert van der Lingen (bertvanderlingen@tabakspijp.nl)

Tijdens de afgraving van het kerkeiland ten oosten van de Nederlandse Hervormde kerk van Nieuwkoop zijn in 2010 bijna 500 pijpenkoppen gevonden, daterend uit de periode 1650-1900. Uit de samenstelling van de vondsten en karakteristieke eigenschappen kon worden vastgesteld dat de pijpen ter plaatse zijn gerookt en weggegooid. Het eiland werd indertijd gebruikt als stort voor bagger uit de tegenover liggende wetering en mogelijk ook uit andere sloten in het dorp. De wetering ligt achter de toenmalige Kerkstraat die nu onderdeel is van het Regthuysplein. Één van de vondsten is een Goudse tabakspijp met in inkt de naam *J. Outshoorn* op de rechterzijde van de ketel geschreven. Door het lange verblijf in de bodem en slijtage is de naam slechts met strijklicht te lezen.

De pijp van J. Outshoorn en een door hem ondertekend document uit 1840.

De pijp en zijn kwaliteit

Veelal waren het sociëteiten, verenigingen en kerkbesturen, waarvan de pijp rokende leden hun rookgerei, met daarop hun naam, in een dichte pijpenkist, een open pijpenlade of in een pijpenstandaard bewaarden, waardoor eenieder altijd uit zijn eigen pijp rookte. Dergelijke naampijpen worden minder frequent in de bodem aangetroffen en zijn meestal niet meer aan de voormalige eigenaar of gebruiker te koppelen. De in Nieuwkoop gevonden pijp vormt hierop een van de weinige uitzonderingen.

De pijp heeft een ovaal model met een hoogte van 51mm en is gemerkt met de *84 gekroond* met aan weerszijden van de hiel een klein Gouds wapenschild. Op de steel is een geruwd zigzag motief aangebracht. Gezien de zware roetaanslag aan de buitenzijde en de dikke aanslag in de ketel is de pijp van Outshoorn intensief en waarschijnlijk voor langere periode in gebruik geweest. Het rookgerei behoorde tot de betere kwaliteit.

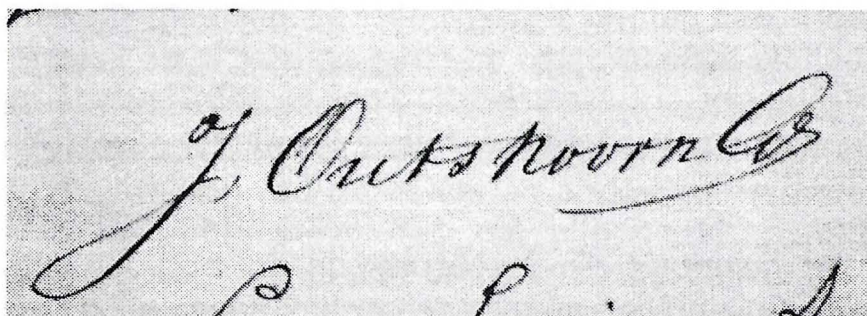
Voorkomen en verkoop

Pijpen met het merk *84 gekroond* zijn in Nieuwkoop en Noorden erg populair geweest. Ze worden op bijna alle vondstlocaties aangetroffen en meestal is dit het meest voorkomende merk. Bij de afgraving van het kerkeiland zijn van dit merk dertien exemplaren gevonden, waaronder zeven van de beste porseleinen soort en zes van de fijne kwaliteit. Samen maken ze 9 % uit van het totaal aantal gemerkte achttiende en negentiende eeuwse ovale pijpen. Ook tijdens de recente opgravingen in het dorpscentrum zijn enkele pijpen met dit hielmerk gevonden. Slechts twee pijpen van het kerkeiland zijn in dezelfde persvorm gemaakt. Dit lijkt er op te duiden dat ze telkens in kleine aantallen, wellicht met een paar tegelijk of per dozijn werden gekocht. Ze werden ondermeer in tabakswinkels, herbergen en bij grutters te koop aangeboden, zoals bij Maria van Velsen, Dirkje Kranenvelt en meester grutter Gerrit van Niekerk. De winkeliers hadden veelal op zolder een voorraad tabakspijpen in grootverpakking opgeslagen. In de winkel werd een kleine verkoopvoorraad gepresenteerd. Winkelierster Annitje Cranenburgh, de weduwe van Lourens Hongar, had naast allerlei grutterswaren en stoffen een ton met korte pijpen en een partij lange pijpen op zolder staan. Ook verkocht ze Spaanse snuif en had ze vier bruine kwispedoortjes en tien koperen tabaksdozen op voorraad. De pijpen werden met de boot vanuit de productieplaatsen Gouda en Alphen in tonnen, hoge manden of in kleine langwerpige mandjes (bennetjes) naar de winkeliers verzonden. Voor een bennetje met 1 gros lange pijpen moest vanuit Gouda 5 cent vrachtkosten worden betaald. De prijs van een gros maatpijpen met een lengte van 55 cm begint in deze periode rond de 20 stuivers.

Jan Outshoorn

Het pijpenmerk *84 gekroond* is in de jaren 1733-1873 in gebruik geweest. De gevonden pijp kan op typologische gronden in het tweede of derde kwart van de negentiende eeuw worden gedateerd. Archiefonderzoek heeft twee personen met de naam Jan Outshoorn opgeleverd. De eerste wordt genoemd als arbeider en de tweede onder andere als koopman in turf, gemeenteontvanger en rentenier. De tweede Jan Outshoorn past in de gebruikersgroep voor dergelijke kwaliteitsproducten. Daarnaast blijkt zijn

handschrift in archief documenten overeen te komen met het handschrift op de pijp.

Notarieel Archief
Nieuwkoop, inv. 63,
akte 27, 30-08-
1845.

Jan (Gerritsz.) Outshoorn was een zoon van de in 1809 overleden Gerrit Janse Oudshoorn en de twee jaar eerder overleden Maria Vollebregt. Hij werd in 1794 te Nieuwkoop gedoopt. In 1815 treed hij als twintigjarige in het huwelijk met de achttienjarige Nieuwkoopse Marrijtje van Affelen van Oorde. In dat jaar wordt Jan turfschipper te Nieuwkoop genoemd. Beiden zijn voor de wet minderjarig. Veenman Jan Vollebregt uit Nieuwkoop en koopman in turf Arie Kooij uit Thamen in Uithoorn treden op als voogden. In 1820 woont Jan Outshoorn in Ouderkerk en is daar zelf werkzaam als koopman in turf. Waarschijnlijk is hij na het overlijden van zijn ouders naar Uithoorn vertrokken waar hij, mogelijk van zijn voogd Arie Kooij, de kneepjes van de turfhandel geleerd heeft. Uit dezelfde akte kunnen we opmaken dat Jan nog drie broers heeft: Klaas, eveneens woonachtig in Ouderkerk is grutter, Pieter is koopman te Woerden en Arij is apothekersknecht te Leiden. Pieter wordt een jaar later ook koopman in turf genoemd.

In 1829 is Jan weer terug in Nieuwkoop. Volgens een akte van procuratie uit dat jaar is hij kantoorbediende. Waarschijnlijk heeft de handel in turf hem voldoende opgeleverd, want nog geen jaar later wordt hij als rentenier genoemd en in 1834 grondeigenaar. Weer een jaar later is hij *veenman*. In 1845 vervult hij de functie van heemraad van de polder van Nieuwkoop en in de jaren 1845-1852 zien we hem als gemeenteontvanger, de ambtenaar die belast is met het beheer van inkomsten en uitgaven. In de jaren 1831-1855 is Jan Outshoorn kerkenraadslid van de Remonstrants Gereformeerde Gemeente van Nieuwkoop en Zevenhoven. Al in 1822 blijkt er een speciale band te zijn met de Remonstrantse Gemeente als hij vanuit Ouderkerk een bedrag van 25 gulden schenkt. Vanaf 1831, twee jaar na zijn terugkeer in Nieuwkoop, komen we zijn handtekening regelmatig tegen in de notulen van de kerkenraadsvergaderingen en in verschillende notariële akten. Tot het midden van de jaren veertig schrijft hij zijn naam gelijkmatig en in een vloeiende beweging. Daarna begint zijn handschrift

slordiger te worden. Zijn laatste handtekening dateert van 1 maart 1855 en is geschreven met een bibberige hand.

Uit de gegevens in de archiefstukken kan worden geconcludeerd dat de pijp in de periode 1831 - ca.1845 zal zijn gemaakt zal zijn. Waarschijnlijk is hij tijdens de vergaderingen van de kerkenraad gebruikt. Uit de weinige gespecificeerde rekeningen blijkt dat de kerk in ieder geval in het boekjaar 1813/1814 voor 12 stuivers aan tabakspijpen heeft gekocht bij Arie van Leeuwen. Voor dit bedrag kreeg men ongeveer een halve gros lange pijpen. De in Nieuwkoop gevonden pijp met de *84 gekroond* komt uit de werkplaats van Goudse fabrikant Gerrit van der Zwalm, die in 1824-1849 werkzaam was of zijn weduwe Johanna Wakker die het bedrijf tot 1849-1854 voortzet.

Literatuur:

-D.H. Duco, *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*. Amsterdam, 2003, p.196-7, nr. 1026.

-R.N. Halverstad, *Nieuwkoop Dorpsstraat. Een inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven*. ADC ArcheoProjecten Rapport 2272. Amersfoort, 2010, p.25. (De hier genoemde pijpmerken zijn, met uitzondering van de *59 gekroond* en *kandelaar gekroond* abusievelijk vermeld als zijmerken i.p.v. hielmerken.)

-Leendert Jansen, *Valse drieguldenstukken in Nieuwkoop*, *Rondom Niewecoop*, jrg. 2, nr. 1, 1992, p.6-11

-W.J. Eijs, 'Zimmerman en Simmerman, genealogie van een Nieuwkoopse familie', *Rondom Niewecoop*, jrg. 5, nr. 3, 1995, p.6-27 (Tarieven veerschipper in het "Reglement Veer Nieuwkoop-Gouda", c.1854.)

Archiefstukken:

Streekarchief Rijnlands Midden, Alphen: Notarieel Archief Nieuwkoop, inv.nr. 9, akte. 62, 20-08-1764; inv. nr. 53, akte 74 (19-08-1814), akte 58 (24-07-1815), akte 53 (21-11-1820), akte 60 (05-10-1821); inv. nr. 54, akte 10 (11-03-1829), akte 2 (29-01-1830), akte 28 (05-11-1834), akte 5 (16-02-1835).

Archief van de Remonstrants gereformeerde gemeente Nieuwkoop, inv. nr. 2, Rekening en verantwoording 1814; inv.nr. 16, Jaarlijkse rekeningen 1822; inv.nr. 6, Resolutie- en notulenboeken van de kerkenraad 1855.